

Divadlo Andreja Bagara Nitra

Vladimír Hurban Vladimírov

Záveje

*"Teraz
je zapadané
všetko snehom.
Záveje sú v dolinách
a zem spí. Ale všetko na čas,
to všetko sa premení. Príde teplé
slnko, prídu jarné vetry a odstránia pre-
kážky, a zem splesá, otvorí svoju
plodnosť a bude požehnaná.
Ale u nás zaľahli ťažšie
záveje, u nás nebude
požehnaná..."*

(VHV: Záveje)

sezóna 96/97

334. premiéra

Vladimír Hurban Vladimírov

Záveje

rodinná hra

Dramaturgia : Svetozár Sprušanský

Hudba : Michal Ničík

Scéna a kostýmy : Alexandra Grusková a.h.

Úprava a réžia : Soňa Ferancová a.h.

Osoby a obsadenie

OTEC : Ján Greššo

MARTIN, syn : Erik Petovský

KATUŠA, jeho žena : Lucia Lapišáková

JANKO, kováč : Marek Majeský

MARA : Adela Gáborová

Eva Hlaváčová

ĎURO, sluha : Jozef Fruček a.h.

Predstavenie sa hrá bez prestávky

Predstavenie vedie: Michal Kožuch

Text sleduje: Kamila Beťková

Majster javiska: Jozef Drobec

Stavba scény: Tibor Andreas, Gabriel Čepček, Peter Čepček,

Branislav Čibík, Ivan Lachký, Miroslav Szabó

Scénické svetlo: Peter Sarvaš, Miloš Hudec

Scénický zvuk: Ladislav Boroš

Umelecký maskér: Emil Révay

Masky: Anna Solčanská

Garderóba: Mária Balková

Rekvizity: Peter Stoklas

Umelecko-technická prevádzka pod vedením Ing. Štefana Ondicu.

Scénu a kostýmy vyrobili dielne DAB pod vedením Imricha Tótha.

I. a II. premiéra

2. a 3. mája 1997

Štúdio DAB

Riaditeľ: František Javorský

Záveje sú stavané

veľmi šťastne a vyt'ažené zo skutočného života a jeho vírov. Dramatičnosť a konflikt tragiky je vybudovaný, myslím, najvydarenejšie a najvhodnejšie zo všetkých Hurbanových divadelných pokusov. Samotný problém, ktorý v tomto diele autor rieši, je hlboký a skutočný. Mladá žena syna bohatého sedliaka nemá deti a nemôže mať potomka. To je celý problém, ku ktorému pristupuje sedliacka neústupčivosť, požadovačnosť i krutosť. Tragiku stupňuje ešte odcudzenie muža žene, ktorá končí samovraždou. Celé autorovo poňatie týchto rodových i rodinných konfliktov nie je len povrchné a popisné, aké bolo napríklad u jeho historických hier, ale podáva náznaky vnútorných životných ťažkostí i osudov, organickú príťaž nielen jednotlivca, ale celého rodu. A práve v tejto hre obrátil Hurban svoju umeleckú zvedavosť do vnútra, aby mohol vytvoriť bytosti živé, jedinečné, ktoré sa neopakujú a ktoré nie sú nositeľmi ideí a nijakých násilne im privesených právd i poloprávd, rozumovo vykonštruované, vedel zaznieť znovu, umelecky presvedčivo.

Záveje sú drámou, tak prirodzene stavanou a voľne komponovanou, bez zovrenosti a vyfintenosti, takou plnou logičnosťou, že až prekvapujú všetky tieto prednosti u autora, ktorý žije v provinciálnom mestečku ďaleko od umeleckého ruchu.

V dedinskom prostredí životné konflikty bývajú veľmi osudové a veľmi hlboké, priam lákajúce dramatika na spracovanie. VHV má veľa príležitostí a možností, aby z tohto prostredia vychádzal vo svojom umeleckom vývoji a dozrievaní.

I chápanie dedinského života a poriadku v ňom u Vladimíra Hurbana je celkom odlišné od chápania tohto prostredia u našich spisovateľov na Slovensku, ktorí až na malé výnimky (Timrava), zobrazovali dedinský život romanticky falošne a idealizovali ho až do nemožností. VHV bez ohľadu a s úžasnou pravdivosťou odkrýva všetky chyby dedinského ľudu s jeho tvrdohlavosťou, drsnosťou a neústupčivosťou. On sa neľaká nijakej krutosti, len aby podal životné položenie tohto stavu v takom svetle, v akom naozaj je. Hurbanove metódy však nie sú realistické a popisné podľa deväťdesiatych rokov minulého storočia. Využíva tvorivé inšpirácie psychologického realizmu, impresionizmu, expresionizmu a symbolizmu.

(Ján Hamaliar: VHV, Sever a Východ, 1929)

V H V
NA ROBOTU

úryvok

Otec:

Nuž a čo si ona
myslí?

Mať: Ach, čo! Ani
sa nehnevaj. Pastier bol už
dakde na pažitiach - a naše
kravy doma!

Otec: Teda na to sme ju brali?

Mať: Ona si myslí, že je nám vari len
na parádu - a či na čo?

Otec: My sme ju brali na robotu!

Mať: Ach, bože môj, ako som sa radovala,
ako som sa tešila, že takú robu dostaneme do do-
mu, celá dedina nám ju závidela - a keď tu, no pozri
ju! Či si myslí, že ja ju budem na svoje staré dni obslu-
hovať? A že by sa do roboty chytila - to už ani hnútky!
Veď tá ani krížom slamy nepreloží! A hľa, vidíš, dnes
ani kravy nevyhnala. Teda všetko len na mne?

Otec: A či by nemohla aj na kone prizriet'? Aspoň nate-
raz, kým si nájdem sluhu. No, ale počkaj, ty moja milá
nevesta, veď ty uvidíš, kým nastanú roboty! Ej, ale sa
ty budeš obracat' pri hrstiach! Poviem ja Martinovi:
Môj syn, uč si ženu k robote. Ona nebude môj chlieb
darmo jest'! Ja som ju nebral na parádu, ale na robotu -

Mať: Ach, veď vieš, akí sú mladí! Jeden druhého bráni.
Ja som mu aj dnes povedala: Martin môj, povedz jej,
choď ju vydurit'! Nechže ide robiť. No, hľa, ide!

(Syn prichádza)

Syn: Nechce. Sedí pod cieňou a fňuká. Nechce a nechce!

Otec: Tak? Teda nechce! Ani teba nechce počúvať, teda,
svojho zákonitého muža? A čože sa teda vydala za teba,
keď ani teba nechce počúvať?

Syn: A čo sa vydala! Ja neviem. Vy ste ju chceli za neves-
tu - čo som ja tu mohol? Veď som vám hneď vravel,
že ona nie je pre nás.

Otec: Nie je pre nás? Hm, dievka ako jedľa, z dobrého do-
mu a aj tej zemičky trochu, tak nie je pre nás? Ktože si
mohol myslieť, že je taká mazna, ktorá nevie a nechce
našu sedliacku robotu robiť? Ja som myslel -

Mať: No, veď to je to! Ty si myslel...! Nemal si sa starať
do toho! Ó, môj Martin by si bol sám vynašiel... tak ako
som mu ja radila -

Syn: *Ale otec nechceli! Ej, veď som aj ja chcel tú, čo mi mať radili.*

Otec: *No, veru! Bola by iste horšia ako táto! A čo ty vieš? Vy mladí hľadíte len na to, či je pekná, či je vyfintená, či vám zuby cerí - a potom už na sobáš! Ale treba i na zadné kolesá myslieť. Zo samej lásky sa nevyžije. Naposledy v dnešnom čase, kde máš výber? Chudoba - psota, a čo bohaté, to, hľa, taká mazna.*

Syn: *No veď je tak! Ale ja som len Zuzku chcel, viete, mamu, tú takú oberučnú -*

Otec: *Áno, poznám ju, tú žobráčku. A nielen ju, ale potom celý regiment, aj mať, aj sestru, aj neviem ešte koho chovať.*

Syn: *Áno, ale Zuzka by robila! Chudobné dievča naučené je na robotu. Potom by aj vám bola po vôli - a bol by pokoj.*

Otec: *Hľa, aký! Mal si teda vtedy hovoriť. Ale vtedy si čušal!*

Syn: *A čože som mal vravieť! Zuzku ste nechceli - nuž mne je všetko jedno ktorú.*

Otec: *Ale mne je nie všetko jedno, rozumieš! Keby som bol vedel, že takto bude, nebol by zem kúpil na Lúkach. A kto ju teraz bude obrábať? Myslel som, reku, aj starý so synmi mi bude od pomoci - a ono, hľa, ani ona sa neberie do roboty!*

Mať: *Ach, či sa len nehanbí, či sa len nehanbí! V mladom veku tak leňošiť! Hej, keby som sa ja bola tak maznala, kde by sme dnes boli?*

Otec: *No, ale dost' už. Ďalej takto nebude! Ja som ju na robotu vzal za nevestu -*

Syn: *A keď je tak, mohli ste si teda slúžku vziať - tú by ste mohli a smeli do roboty durieť, a keby sa vám nepáčilo, mohli by ste jej vypovedať.*

(vstupuje nevesta - Žena)

Mať: *Hľa, hľa, prišla si, milostivá pani, na fruštík?*

Otec: *Ty, ty, daromnica jedna, ty -*

Žena: *Nehrešili by ste ma, keby ste vedeli, ako mi je. Celú noc mi zle bolo. Včera pri praní som nachladla.*

Otec: *Ó, hľadže, aká fajnová pani!*

Mať: *Ach, viďme ju! Pravdaže, najlepšie je na chorobu sa vyhovárať! Aká si múdra! Ej, pane bože, keby som sa ja bola za tých tridsať rokov na chorobu vyhovárala, boli by sme už na suchom! Nič ti nechybí! Prečo si dnes nevyhnala kravy do poľa? Veď som sa musela hanbiť pred susedami, keď ma videli, že vyhánam kravy. Že vraj: A čo vaša nevesta? Buviká ešte? Hej, hej, dobre tej, kým ju má kto zameňovať! A pravda, aj celú zimu si bola chorá, keď si si nevedela ani mužovi natkať na košele?*

Žena: *Ach, dajte mi pokoj!*

Mať: *Á, tak teda pokoj?! Ty chceš pokoj? A kto robí nepokoj u nás? Kto to uteká domov k materi a žaluje*

na nás? Kto to rozchyruje o našom dome?

Otec: Čože? Ona hádam roznáša klebety z nášho domu? Anča, čo to počúvam?

Mať: Ej, veru je tak! Suseda mi rozprávala, že - že sa to ani nedá vypovedať!

Otec: Ej, ty naničhodnica, ty klebetnica -

Žena: Nekričte na mňa! Na to nie som naučená. Na mňa ani vlastný otec nikdy nekričal.

Otec: Ej, veru ja budem kričať na teba!

Žena: Ja veru nebudem počúvať. Keď vám nie som po vôli - dobre, ja odídem domov!

Syn: Ale, apo -

Žena: Odídem! Odídem!

Otec: Ach, vari naozaj!

Mať: A nech ide. Nevídali! S ňou ako i bez nej!

Syn: Nechajte, mamó -

Otec: Také veci nespomínaj. Ty by si hádam nespravila takú hanbu nášmu domu? No, to by bolo! A teraz pokoj! Do roboty!

Žena: Do roboty. A kde začnem?

Otec: No, u nás je roboty dost' a dost'. Kukuricu som predal, treba ju ovetriť. No, Anča, choďže s Martinom a ovetrite tú kukuricu! Anča, poslušni!

Žena: Nepôjdem! Aby som sa ešte viac prechladila?

Mať: Ach, bože, bože, ako tá odvráva!

Otec: Anča, Anča -

(Otec sa oddáva do nevesty, začne ju sácať a už i ruky dvíha - ale ho syn zastaví.)

Syn: No pod', Anča, pod', ovetríme kukuricu -

Žena: Ja tu neostanem! Tu nie! Vidíš, ako si mi sľuboval pred sobášom! Aj tvoj otec a mať odkazovali. A ženy rad-radom: Vydaj sa, Anča, vydaj za toho Martina, bude ti tam ako v raji. Ach, aký raj! (Plačlivo) Otlkate ma tu ako kus dreva, duríte ma do roboty ako dajakého otroka, ani sviatok, ani piatok - tu otec, tu mať - ty miesto aby si ma zastal - ty len čušíš. Ja nie som vašou slúžkou, viete! Ej, moja mama by zaplakali, keby videli, čo vy robíte so mnou! Odídem, odídem a nepriđem viac! Chvalabohu, mám ešte svojich, kde nešomrú tak na mňa, kde ma neotlkajú...

Syn: Ale, Anča, nerob to! Na čo je to? Bohvie čo si tvoji budú myslieť.

Otec: No, no, len sa nemazni toľko! Človek by myslel, že jej aspoň otca zabil. Veď som sa tu ani len nedotkol.

Žena: Čo vy mne môžete! Nedám sa! Odídem domov a poviem všetko!

Otec: Nuž dobre, nech sa stane tvoja panská vôľa. Ale ti vravím, keď odídeš - veru ty aj naspäť prídeš. Vieš! Ty si sobášená s mojím synom a ty musíš do smrti tu ostať.

Mať: A nech! Veď ju hajdúch nájde! Keď sa chce tej hanby dožiť, aby hajdúch pre ňu prišiel...

*Mať: Tak ešte aj
pece musím
kúriť! A ona
tam u matere
nadáva a klebe-
tí.*

*(K vstupujúcemu
mužovi)*

*No tak, Paľo môj,
akože je?*

*Otec: Nuž, ako je? To ti
je klebetnica, že jej
nieť páru! Len počuj.
Hneď, ako ráno odiš-
la, ako vieš, pošiel som
k nim, reku, naše svedo-
mie je čisté, pravda, ne-
máme sa čoho báť a dob-
re bude vec v pokoji vyrovn-
nať - ak sa dá. Teda prídem
ta - hm, zazerajú na mňa
ako na dajakého loptoša
a ona v kúte naťahuje husle -
ale ináč sa ani nepohne, ani neprivíta, nič, len odvr-
cia oči. A ja už chlácholím, prosím, vysvetľujem. Ale
oni len tak cez plecía. A keď prišiel starý - ani sa neru-
kuje, ani dobrý deň, len začne: „A čo si vy, myslíte, že je
moja dcéra vašou slúžkou?“... A z reči do reči prišlo
i do hrubého, až konečne vykrikoľ starý, že vraj on
nepustí svoju dcéru do - mäsiarne! Ale, Kata moja, či si
ty to počula? Teda náš dom je mäsiareň! Či si počula:
mäsiareň! Ale prepána boha, či my sekáme dakoho?*

Mať: Pane bože, mäsiareň?

*Otec: Áno, áno, mäsiareň! Náš dom - mäsiareň!
Naluhala, potvora, že ju vraj bijame!*

*Mať: Tak my ju bijame? Ach, pane bože, a ja som jej voľ-
kala, ja som ju, čo sa vraví, na rukách nosievala.
A teraz také niečo!*

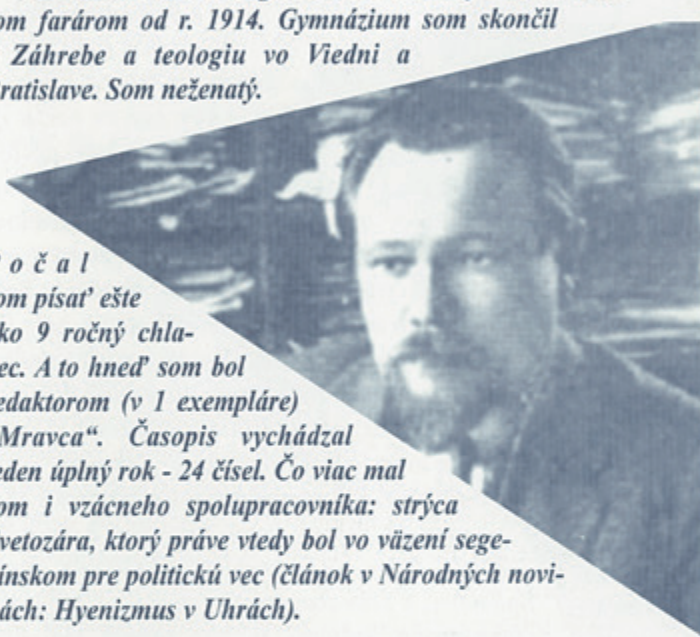
*Otec: Nuž dobre, keď teda mäsiareň - ja som viac ani slo-
va nepovedal, ale rovno k farárovi. Pravda, oni len -
nech je vraj pokoj. Ale akože pokoj s takými ľuďmi?
Nedám si ja svoj dom prezývať - mäsiarňou. Idem
k richtárovi. Ej, tam to išlo! Pán richtár povedali, že
pošlú pre ňu hajdúcha. Tak je! Ja ukážem tým našim
„priateľom“, že nevesta musí byť pri svojom mužovi.
Áno, i v šťastí i v nešťastí.*

Vlastný životopis

„Pseudonym VHV sú počiatkové litery môjho mena (Vladimír Hurban Vladimírov). Prvý raz upotrebil som tento pseudonym na brošúrke: Vianoce (1905) asice takto: VHV. Pozdejšie som vypisoval celé meno a zasa vo feuilletonoch som sa podpisoval: vhv (malé litery).

Pochádzam z rodu Hurbanovcov, otec mi bol Vladimír Hurban, ev. farár, v Starej Pazove od 1874-1914 roku a matka je Augusta, r. Štúr, dcéra Jána Štúra, kráľ. sudcu v Trenčíne, pozdejšie v Rábe, brata nášho Eudovíta. Môj otec bol synom dr. Jozefa M. Hurbana a bratom Svetozára Hurbana Vajanského.

Narodil som sa 4. augusta 1884 v Starej Pazove a tu som farárom od r. 1914. Gymnázium som skončil v Záhrebe a teológiu vo Viedni a Bratislave. Som neženatý.

P o č a l som písať ešte ako 9 ročný chlapec. A to hneď som bol redaktorom (v 1 exempláre) „Mravca“. Časopis vychádzal jeden úplný rok - 24 čísel. Čo viac mal som i vzácneho spolupracovníka: strýca Svetozára, ktorý práve vtedy bol vo väzení segedínskom pre politickú vec (článok v Národných novinách: Hyenizmus v Uhrách).

V desiatom roku som si veľmi obľúbil divadlo. Do Pazovy chodievalo vtedy (aj teraz) na pohostinné hry každé dva roky Srbské nár. divadlo z Nového Sadu. Ja som bol riadnym navštevovateľom. A keď herci odišli, sriadil som si svoju „Trupu“ a to, čo sme videli na javisku, to sme my vo farskej sýpke smelo imitovali. Menovite sa nám páčili srbské junácke hry, ktoré sme my predstavovali a raz sa veru stalo, že „im Hitze des Gefechtes“ všetci aktéri popadali mŕtví, čo viac aj oponár, takže sa musel div stať, jeden z „mŕtvých“ potiahol konečne oponu.

Prvú svoju vec: „Štedrý večer“ poslal som Jánovi Bežovi do Senice. A on nielen, že ju prijal, ale pochválil a vytlačil v Malých novinách (r.1903), a táto vec bola i predstavená v Smoleniciach (Nitra). Potom som vydal vlastným nákladom (ach, aká nevďačná vec!) „Vianoce“, tri obrázky s vianočným predmetom. Od r. 1904 do 1911 prijala ma „Dennica“ a tam mám viac dram. scén.

Od r. 1912 dal som sa úplne na písanie dram. diel. Videl som do vtedy asi 250 divadelných kusov (v Záhrebe, vo Viedni, Bratislave, Belehrade, v Novom Sade) a zaopatril som si mnohé divadelné diela, skoro celú chorvátsku div. literatúru, niečo z ruskej, srbskej, českej - aj ukážky z japonskej drámy a špeciálne diela o dráme.

Moje prostredie: veľká dolnozemska dedina dala mi štof, fabulu som si sám skonštrooval - a začal som písať. - Vtedy vyšly „Záveje“ a „Keď vejú jarné víchre.“

Vo vojne, keď sa zdalo, že v nej Slovanstvo bude úplne zničené (Rusko sa svíjalo v bôľoch), ťažko som niesol, že Thalia naša slovenská, nikdy nepríde k slovu, - ale jednako v akomsi marcovskom nadchnutí, roku 1917 napísal som do svojej mapy toto: „Veľká idea v mojej úbohej hlave: Príde raz čas, že Slováci (ako i druhí Slovania) budú potrebovať svoje domáce dramy z ďalekej minulosti. Osoby z historie, ako Matúš Trenčiansky, Valgatha, Jánošík, Krman, Hurban, Štúr, bude chcieť vidieť národ na javisku. Teda napíšem tieto drámy pre ten čas.“

Ako som prišiel k divadelným hrám?

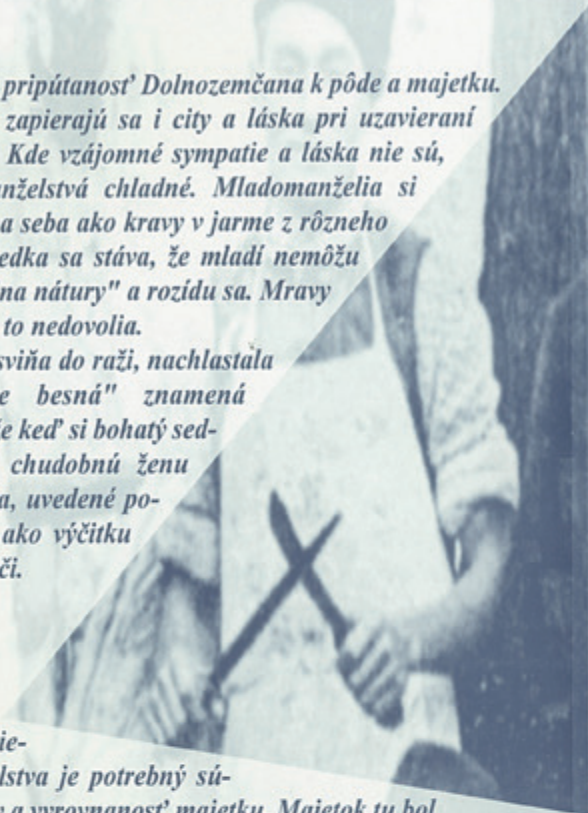
Už som označil svoj záujem o divadlo od detstva, okolnosti, aspoň kým som sa nestal farárom v Pazove, byly prajné, ačkoľvek i teraz mám príležitosť a možnosť zaoberať sa s divadlom (časté návštevy div. družín v Pazove, možnosť navštevovať divadlo v Belehrade a v Novom Sade, potom naše domáce ochotnícke divadlo a moja - žiaľbohu teraz skrachovaná - divadelná družina). Pazovské ochotnícke divadlo hralo viac ráz odo mňa i srbské div. družiny priniesly neraz moje kusy. Spomínam menovite, keď roku 1919 navrátil sa chýrny herec Srbského národného divadla Peter Dobrinović s manželkou Sárrou Bakalović, s primadonou toho divadla z emigrácie z Francúzska, zažiadal si, aby zahráli môj kus: „Kľúč“. To bola pohnúťka pre mňa, vidieť svoj kus, hraný od takých umelcov.

Takéto predstavovania mojich kusov pohly ma vždy ďalej. Ale s ľútosťou musím vyznať, že som od takých zábleskov nepošiel ďalej a verte, že je to prvá tragika, keď človek vidí svoje kusy odpočívajúc na polici v prachu a v zabudnutí... a dráma chce ísť von, na dosky, pred rampu...! Slovenská Thalia sa ešte nesmilovala nad svojím deckom! Od roku 1917 počal som teda chystať veci pre ten čas. Ačkoľvek bol som trochu sklamaný a znechutený, ja som len písal.“

(VHV: Vlastný životopis, krátené, in: K. Lilge, Stará Pazova, Tlačou a nákladom Daniela Pažického na Myjave, 1932)

Literárne dielo dramatické:

Vianoce, Podarilo sa, Trenčiansky Matúš, Tri aktovky, Záveje, Pekná, nová maľovaná kolíska, Milica Nikoličová, SOS, Eudovit Štúr, Zem, Kvitancia, Homo Sapiens, Keď sa schladí, Boj, Podobná, Naše dieťa, Kupci, Dokončenie, Fialka, Na dedine, Klobúk, Keď vejú jarné víchre, Mataj, Divé husi, Firma Lazić, Nápitok lásky, Jehuda Jisrael, Verný Budič Vršatského hradu, Zámka škrípí...

Veľká je pripútanosť Dolnozemečana k pôde a majetku. Kvôli tomu zapierajú sa i city a láska pri uzavieraní manželstva. Kde vzájomné sympatie a láska nie sú, tam sú manželstvá chladné. Mladomanželia si "navyknú na seba ako kravy v jarme z rôzneho dvora". Zriedka sa stáva, že mladí nemôžu navyknúť "na náturey" a rozídu sa. Mravy v dedine im to nedovolia.

"Prišla sviňa do raži, nachlastala sa, tak je besná" znamená v Petrovci, že keď si bohatý sedliak vezme chudobnú ženu a povadia sa, uvedené porekadlo jej ako výčitku vyhodí na oči.

*Pri uzavieraní manželstva je potrebný súhlas rodičov a vyrovnanosť majetku. Majetok tu bol rozhodujúci. Hovorí sa, že sa vydávali a ženili **fertále**. Rodičom nebolo ľahostajné, či dostanú do domu dievča chudobné alebo bohaté, či sa im majetok zveľadí, alebo nie. Bohatí spravidla hľadali bohatú nevestu, prípadne jedináčku, aby majetok po smrti jej rodičov dostal mladoženích. Svadbou rodina nadobúdala majetok, po ktorom až chorobne túžila.*

K. Medvecký uvádza zo Selenče: "Jeden mladík chodil dlhší čas s Ančou. Každý si myslel, že to bude párik. A tu prišiel na zdávky s inou dievčinou, ale zato bohatou. Aj sa s ňou zosobášil. Na otázku, pre akú príčinu "zbehol", odpovedal, že keď otec zbadal, že si chce vziať Anču, zavolať si ho a rozkázal žene, aby doniesla dve misky. Mat' priniesla jednu ošúchanú, starú, naplnenú koláčmi a mäsom, a druhú krásnu, kvietkovanú, ale prázdnu. Nuž syn môj, Ďuro, ktorú si z týchto dvoch vyberieš? Ja som, pravda, vybral tú plnú misku, čo aj nebola pekná a nová. No vidíš, syn môj. Tak je aj s tvojou ženbou. Čo máš z prázdnej misky? Z prázdnej misky sa nenaješ. A veru mal pravdu. Nikdy by som nebol mal toľko majetku s Ančou, ako mám teraz s Marou." Žena sa vyberá z dobrej fajty, čím sa myslí majetnosť, plnosť a pracovitosť.

(Prof. dr. Rudolf Bednárík: Slováci v Juhoslávii, SAV, 1964, str. 288-290)

*Program k inscenácii DAB Nitra „Záveje“
Zodpovedný redaktor: František Javorský
Zostavil: Svetozár Sprušanský
Výtvarný návrh: Alexandra Grusková
Foto na obálke programu: Filip Vančo
Grafické spracovanie: Ladislav Ševella*